

نقش پرداخت خسارت توسط صندوق تامین خسارت های بدنی با توجه به عدم شناسایی وسیله نقلیه مسبب در حادثه

فریبا رضانی

^a دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، گرایش توسعه منابع انسانی، دانشگاه آزاد واحد تهران جنوب، تهران، ایران

Fariba.fsr@gmail.com

چکیده:

شناخت حدود تعهدات بیمه گر به تنهایی برای تبیین کلی موضوع بیمه شخص ثالث کافی نیست. در بسیاری از موارد قانون گذار جبران خسارت را به طور کلی برعهده صندوق تامین خسارت بدنی گذارده است. در پاره ای از موارد نیز بیمه گر پس از جبران خسارت می تواند برای اعاده آن به صندوق تامین خسارت بدنی مراجعه نماید. همین دو مقرره کافی است تا اهمیت و ضرورت مطالعه و شناخت حدود تعهدات صندوق تامین خسارت بدنی نیز مشخص گردد. صندوق تامین خسارت های بدنی شخص حقوقی عمومی است. هر شخص حقوقی می تواند مالک و دائن و مدیون باشد. در حدود صلاحیت و هدف خود طرف قرارداد واقع شود و اعمال حقوقی انجام دهد و نیز می تواند حقوق و تکالیف دیگری دارا شود.

کلمات کلیدی: صندوق تامین خسارت های بدنی، خسارت های بدنی خارج از تعهدات بیمه گر، جایگاه نظریه تقصیر در حوادث رانندگی

۱. مقدمه

کثرت وقوع حوادث رانندگی در کشور و ورود خسارت متعدد جانی و مالی به قربانیان این حوادث، موجب شد که برای حمایت از «اشخاص ثالث زیان دیده»، نهاد مستقلی، تحت عنوان صندوق تامین خسارت های بدنی در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۴۷ پیش بینی و تأسیس شود که در قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۸۷، این نهاد باقی ماند. در حال حاضر، ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری خسارات وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ مقرر می دارد: «به منظور حمایت از زیاندیدگان حوادث ناشی از وسایل نقلیه، خسارت های بدنی وارد به اشخاص ثالث... توسط صندوق مستقلی به نام صندوق تامین خسارت های بدنی» جبران شود (بهری و قربانی جویباری، ۱۳۹۷).

۲. صندوق تامین خسارت های بدنی

در کنار وجود بیمه مسئولیت و تامین اجتماعی که سبب شده مسئولیت مدنی به عنوان سازوکاری برای توزیع ضرر مورد استفاده گیرد (بادینی، ۱۳۹۲). طرح های تکمیلی بیمه نیز پیش بینی شده است که صندوق تامین خسارت بدنی جزو این دسته قرار می گیرد. در تعریف صندوق جبران خسارت های بدنی بیان شده است: «صندوقی برای پرداخت مبالغی از سوی دولت یا شخص ثالث غیر مرتبط به عامل زیان و خاطی، به زیان دیدگان جرایم است». صندوق، جزو مهمترین طرح های تکمیلی مسئولیت مدنی در حوادث ناشی از وسایل نقلیه به شمار می رود که از سال ۱۳۴۷ در قوانین ایران پیش بینی شده است و در نظام حقوقی فعلی ایران، به موجب قانون بیمه اجباری ۱۳۹۷ و تبصره یک ماده ۵۵۱ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۲۶ قانون رسیدگی به تخلفات

رانندگی مصوب ۱۳۸۹، گستره تعهدات صندوق به عنوان یک نهاد عمومی غیر دولتی مستقل برای پرداخت خسارت های بدنی و دیه ناشی از جنایات مشخص شده است (خدابخشی، ۱۳۹۵).

۳. ماهیت و ارکان صندوق تأمین خسارات بدنی

یکی از ارکان مهم جبران خسارت های ناشی از حوادث رانندگی در سنوات اخیر «صندوق تأمین خسارات بدنی» بوده است. صندوق با هدف تأمین و تضمین حقوق و خسارات وارده به زیان دیدگان تأسیس و تشکیل گردیده است که عامل زیان آنها بنابر دلایلی امکان تأدیه و پرداخت خسارت را ندارد. به همین جهت قانون گذار صندوق تأمین خسارت را واسطه ای قرار داده است تا زیان دیده با مشکلات و پیچیدگی های دادرسی و دشواری های اجرای حکم و در نهایت با اعسار عامل زیان مواجه نگردد. در نظام حقوق بیمه ایران، اصل بر مسئولیت و تعهد بیمه گر می باشد، بنابراین روشن است که تعهدات صندوق تأمین خسارت زمانی آغاز می شود که بر اساس قانون، بیمه، مسئول جبران خسارت نباشد و یا در صورت جبران خسارت حق اعاده خسارت را از صندوق تأمین خسارات بدنی داشته باشد. هدف اصلی و نهایی قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی، تأمین و تضمین خسارت زیان دیدگان حوادث رانندگی است. همچنین روشن است که با دخالت بیمه در حوادث رانندگی، دیگر مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر موضوعیت ندارد و هدف اصلی در این بخش از حقوق به جای یافتن مقصر، جبران خسارت زیان دیده و بازگرداندن وضعیت او به حالت سابق است؛ اما در این ارتباط نباید از نظر دور داشت که گسترش بیمه های مسئولیت به تنهایی کافی برای جبران خسارت زیان دیده نمی باشد و همواره جبران خسارت در چهارچوب یک قرارداد امکان پذیر نمی باشد. از این رو در نظام های حقوقی مختلف در جهت حمایت از حقوق زیان دیدگان ناشی از حوادث رانندگی، در مواردی که امکان جبران خسارت از طریق استناد به یک قرارداد بیمه و مراجعه به بیمه گر وجود نداشته باشد، منجر به ظهور طرح های تکمیلی بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه شده است (سواد کوهی فر و جعفری، ۱۳۹۸).

۴. اهداف صندوق تأمین خسارت های بدنی

مهمترین اهداف صندوق تأمین را می توان در موارد ذیل خلاصه کرد:

۱. جبران خسارت بدنی زیان دیدگان حوادث رانندگی - مهمترین هدف از ایجاد صندوق تأمین خسارت بدنی آن دسته از زیان دیدگانی است که بر اثر حوادث ناشی از رانندگی دچار خسارت شده و از طریق سیستم بیمه ای امکان دریافت غرامت ندارد.
۲. حمایت مالی از رانندگان و دارندگان اتومبیل مسئول حادثه در مقابل دعوی مطالبه دیه از سوی زیان دیدگان - در مقابل حمایت از زیان دیدگان صندوق با امداد مسئولان حادثه و خانواده های آنها که اغلب از اقشار کم بضاعت جامعه هستند و ارائه تسهیلات بلند مدت بدون بهره به آنان از ورود فشار مالی به آنها و زندانی شدن سرپرست خانواده به جهت عدم توانایی در پرداخت دیه زیان دیده، جلوگیری نماید
۳. جلوگیری از اطلاع دادرسی - پس از وقوع سانحه رانندگی، در صورتی که وسیله نقلیه مسبب حادثه دارای بیمه اجباری شخص ثالث باشد، زیان دیده با استفاده از پوشش بیمه ای مذکور، نسبت به دریافت غرامت خود اطمینان دارد اما در صورت فقدان بیمه مذکور و یا عدم شناسایی مسئول حادثه، تنها راه احقاق حق زیان دیده، اقامه دعوی حقوقی و یا اعلام شکایت کیفری است. یکی از اهداف صندوق کوتاه کردن روند دادرسی و کاستن پرونده های قضایی مذکور است.
۴. کمک رسانی سریع به زیان دیدگان اورژانسی - یکی دیگر از اهداف صندوق تأمین، پرداخت خسارت زیان دیدگانی است که نیاز فوری به اعمال جراحی و سایر خدمات درمانی اورژانسی دارند صندوق در این موارد با دستور مدیریت و با کمترین فوت وقت اقدام به پرداخت غرامت می کند (رضوانی و خلیل صالحانی، ۱۳۹۸).

۵. خسارت های بدنی خارج از تعهدات بیمه گر

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چالش ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

با وجود آنکه بیمه گر اولین شخصی است که در زمان حادثه بایستی برای جبران خسارت به او رجوع کرد، اما نباید تصور کرد که بیمه گر مسئول تمامی خسارت هایی است که در حادثه رخ می دهد. هرگاه میزان خسارت مازاد بر سقف تعهدات بیمه گر باشد، در این صورت بیمه گر نسبت به میزان اضافی در مقابل اشخاص ثالث مسئولیتی ندارد. با این حال برای حمایت از زیان دیده، قانون به صندوق تأمین خسارات بدنی دستور داده است که مبلغ مازاد بر تعهدات بیمه گر را پرداخت نماید. در این موارد زیان دیدگان باید خسارتی را که پس از تسهیم سقف تعهدات بیمه گر به ایشان تعلق می گیرد از شرکت بیمه اخذ نموده و سپس به میزان مازاد به صندوق مراجعه نمایند. صندوق نیز به موجب قانون مکلف است نسبت به مبلغ مازاد سهم هر یک از زیان دیدگان از حادثه را پرداخت کند. در قانون جدید بیمه اجباری شخص ثالث سقف تعهدات بیمه گران مشخص شده و مازاد بر آن به صندوق احاله گردیده است. برخی از مصادیق افزایش خسارت به بیش از سقف تعهدات بیمه گر بدین شرح است:

- ✓ سرنشین مازاد بر ظرفیت انونی
- ✓ خسارات مازاد بر سقف تعهدات بیمه گر نسبت به سرنشینان
- ✓ خسارات مازاد بر سقف تعهدات بیمه گر نسبت به اشخاص خارج از خودرو(خدابخشی، ۱۳۹۶).

۶. جایگاه نظریه تقصیر در حوادث رانندگی

تحولات حقوقی در سطح نظام های مختلف، سبب شده است که تقصیر در قلمرو حوادث رانندگی متزلزل شده و مسئولیت نوعی بر دارندگان وسایل نقلیه ی موتور ی تحمیل گردد. اما به رغم تحولات جهانی در این زمینه، ملاحظه ی رویه ی قضایی ایران گرایش به سمت نظریه ی تقصیر را همچنان حفظ نموده است؛ علت را، باید در جهت گیری قانون مجازات اسلامی دانست؛ زیرا مواد ۳۳۳ الی ۳۳۷ این قانون، با اشاره به تقصیر راننده، رویه قضایی را به این سمت هدایت نموده است. اداره حقوقی قوه قضائیه نیز معتقد است که قانون بیمه اجباری دارندگان وسایل نقلیه موتور ی زمینی در مقابل اشخاص ثالث مصوب ۷۴۳۱ بر مبنای تقصیر وضع شده است. افزون بر این، نظر برخی از نویسندگان حقوقی که بر تفکیک میان دارنده و راننده قرار گرفته و جمع میان قواعد مختلف را بدین صورت عملی نموده بودند، در عمل اجرا نمی شد. حسب این نظریه هر کس مسئول زیان هایی است که به عمد یا در نتیجه بی احتیاطی به دیگران وارد می آورد. هم در قانون مسئولیت مدنی و هم در قانون بیمه اجباری اصل تقصیر رعایت شده است. آنچه در تصادفات رانندگی مورد توجه است، اثبات تقصیر خوانده است. بدین جهت که اثبات تقصیر خوانده باعث می شود که بسیاری از زیان ها جبران نشود. قانون گذار برای دارندگان وسایل نقلیه موتور ی زمینی فرض تقصیر کرده است که این فرض ناشی از این تعبیر می باشد: "در بیشتر حوادث رانندگی، دارنده اتومبیل کم و بیش بی احتیاطی کرده است. زیرا دارنده، راننده اتومبیل هم هست و بی احتیاطی ناشی از عمل خود اوست و یا راننده متخلف و مقصر از طرف دارنده اتومبیل هدایت آن را به عهده داشته است و گویی به مسئولیت دارنده این عمل خطرناک را انجام داده است". بنابراین قانون گذار این حکم غالب را نشانه ای بر تقصیر دارنده قرار داده است. فرض تقصیر با این ایراد روبروست که مسئولیت مذکور در قانون بیمه مطلق است و دارنده اتومبیل با اثبات بی تقصیری خود نیز از آن مسئولیت معاف نمی شود(رحمانی و همکاران، ۱۳۹۸).

۷. نتیجه گیری

صندوق تأمین خسارت های بدنی صندوقی مستقل است که هدف از تأسیس آن، حمایت از زیان دیدگانی است که به نحوی، امکان جبران خسارات از طریق بیمه را ندارند و زیان وارد بر آنها بلا جبران باقی می ماند. در ایران، صندوق تأمین خسارت های بدنی پس از بیمه اجباری شخص ثالث، مهمترین طرح تکمیلی مسئولیت مدنی در حوادث رانندگی به شمار می رود. هرچند نمی توان صندوق مذکور را مجزاً از بدنه بیمه شخص ثالث دانست، ولی همانگونه که از ماده ۲۱ قانون جدید بیمه اجباری مصوب ۲۰ اردیبهشت ۱۳۹۵ و آیین نامه اداره صندوق برمی آید، صندوق دارای شخصیت حقوقی مستقل است. به موجب ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری خسارت وارد شده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه، مصوب ۲۰ اردیبهشت ۱۳۹۵، به منظور حمایت از زیان دیدگان حوادث ناشی از وسایل نقلیه، خسارت های بدنی وارد به اشخاص ثالث که به علت فقدان یا انقضای بیمه نامه، بطلان قرارداد بیمه، شناخته نشدن وسیله

ISC
۰۱۲۲۰-۵۹۴۰۴

نخستین کنفرانس ملی

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
وزارت آموزش عالی، عالی‌ترتیب و علمی

چالش‌ها و راهکارهای نوین در مدیریت، حسابداری و صنعت بیمه

زمان برگزاری: ۱۴۰۲/۰۷/۲۰
MCII-conf.ir

نقلیهٔ مسبب حادثه، کسری پوشش بیمه نامه که ناشی از افزایش مبلغ ریالی دیه، تعلیق یا لغو پروانهٔ فعالیت شرکت بیمه، صدور حکم توقف یا ورشکستگی بیمه گر، قابل پرداخت نباشد، یا خسارت های بدنی که خارج از تعهدات قانونی بیمه گر و مطابق با مقررات این قانون است و همچنین خسارت های بدنی ناشی از حوادث (صرف نظر از منشأ آن) و صرفاً به حکم قانون (ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری خسارت، تبصره ماده ۵۵۱ قانون مجازات اسلامی، تبصره ۲ ماده ۵ قانون حمایت از زیان دیدگان ناشی از اسید پاشی مصوب ۱۳۹۸/۰۷/۲۱ (توسط صندوق مستقلی به نام «صندوق تأمین خسارت های بدنی» جبران می شود، تا از این طریق در راستای ایفای مسئولیت اجتماعی حرکت نموده و عملاً عدالت اجتماعی تحقق یابد.

منابع

- [1] ابهری، حمید، قربانی جویباری، محمد(۱۳۹۷). مسئولیت صندوق تأمین خسارت های بدنی نسبت به خسارت های بدنی وارد بر رانندهٔ مسبب حادثه، پژوهشنامهٔ بیمه، ۱۰۱-۱۲۰، ۱۳۲ (۴)۳۳.
- [2] بادینی، حامد(۱۳۹۲). فلسفهٔ مسئولیت مدنی، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۳۵۱(۲).
- [3] خدابخشی، عبدالله(۱۳۹۵). (نگاهی به معیار اثبات در دعاوی کیفری و بیمه ای)، حقوق؛ جان مایه بقای اجتماع (گفتارهای حقوقی در نکوداشت استاد دکتر سید عزت الله عراقی)، تهران: ۱۷۴(۲).
- [4] سوادکوهی فر، سام، حاج جعفری، حسن(۱۳۹۸). مبنای فقهی - حقوقی و حدود تعهدات صندوق تأمین خسارات بدنی، مجله پژوهش های حقوقی (فصلنامه علمی)، ۴۴، ۲۱۱-۱۷۹.
- [5] رضوانی، وحید، خلیل صالحانی؛ وحید(۱۳۹۸). مسئولیت صندوق جبران خسارت بدنی در جنایات، فصلنامه بین المللی قانون یار، ۳(۱۲).
- [6] خدابخشی، عبدالله(۱۳۹۶). حقوق بیمه و مسئولیت مدنی، ویرایش اول. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- [7] رحمانی، حسین، ابوعطا، محمد، ابهری، حمید، آقایی بجسانی، مریم(۱۳۹۸). مبنای حقوقی الزام به پرداخت خسارت مشترک دریایی، مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۰(۱)، ۱۴۱-۱۵۵.